

Emocionalna inteligentnost kot kognitivno-emocionalna sposobnost

Andreja Avsec in Sonja Pečjak*
Univerza v Ljubljani, Oddelek za psihologijo, Ljubljana

Povzetek: V prispevku analiziramo pristop avtorjev Mayerja in Saloveya k proučevanju emocionalne inteligentnosti, ki sta jo v 90. letih prva opredelila, razmejila njen odnos do socialne inteligentnosti in oblikovala do sedaj edina objavljena testa za njeno merjenje. Avtorja predvsem poskušata ločiti svoj pristop k merjenju emocionalne inteligentnosti od samoocenjevalnega načina in s tem tudi od koncepta emocionalne inteligentnosti kot sklopa različnih osebnostnih lastnosti. Poleg merjenja emocionalne inteligentnosti s testi maksimalnega dosežka poskušata avtorja dokazati, da korelacijski odnosi med posameznimi emocionalnimi sposobnostmi, povezanimi z emocijami, kažejo na podobno hierarhično strukturiranost kot pri ostalih vrstah inteligentnosti. Ker je bil prvi test za merjenje emocionalne inteligentnosti objavljen šele leta 1997 in ker za zdaj še ni objavljenih drugih testov s tega področja, je zelo težko ovrednotiti njegove merske karakteristike in veljavnost samega modela. Vsekakor se pri definiranju in merjenju emocionalne inteligentnosti raziskovalci soočajo s podobnimi problemi kot pri raziskovanju socialne inteligentnosti.

Ključne besede: inteligentnost, emocionalna inteligentnost, socialna inteligentnost, testi sposobnosti

Emotional intelligence as a cognitive-emotional ability

Andreja Avsec and Sonja Pečjak
University of Ljubljana, Department of psychology, Ljubljana, Slovenia

Abstract: In the article we analyse Mayer and Salovey's model of emotional intelligence. The authors have defined it for the first time in the 90's, delimited its relation to the social intelligence and formed two tests for its measurement, which are unique published tests of their kind. The authors try to separate their approach towards the measurement of emotional intelligence from the self-report measures and from defining emotional intelligence as a set of personality traits. Besides the measurement of emotional intelligence with the tests of maximum performance, authors try to prove that correlation between emotional abilities indicate similar hierarchical structure as is characteristic for other kinds of intelligence. Since the first test for measuring the emotional intelligence was published in 1997 and there have been no other published tests of this kind yet, it is very difficult to evaluate its metric characteristics and the validity of the model. Anyhow, in defining and measuring the emotional intelligence researchers face similar problems as in social intelligence research.

Key words: intelligence, emotional intelligence, social intelligence, ability tests

CC=3120

*Naslov / address: asist. dr. Andreja Avsec, Univerza v Ljubljani, Oddelek za psihologijo, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-mail: andreja.avsec1@guest.arnes.si

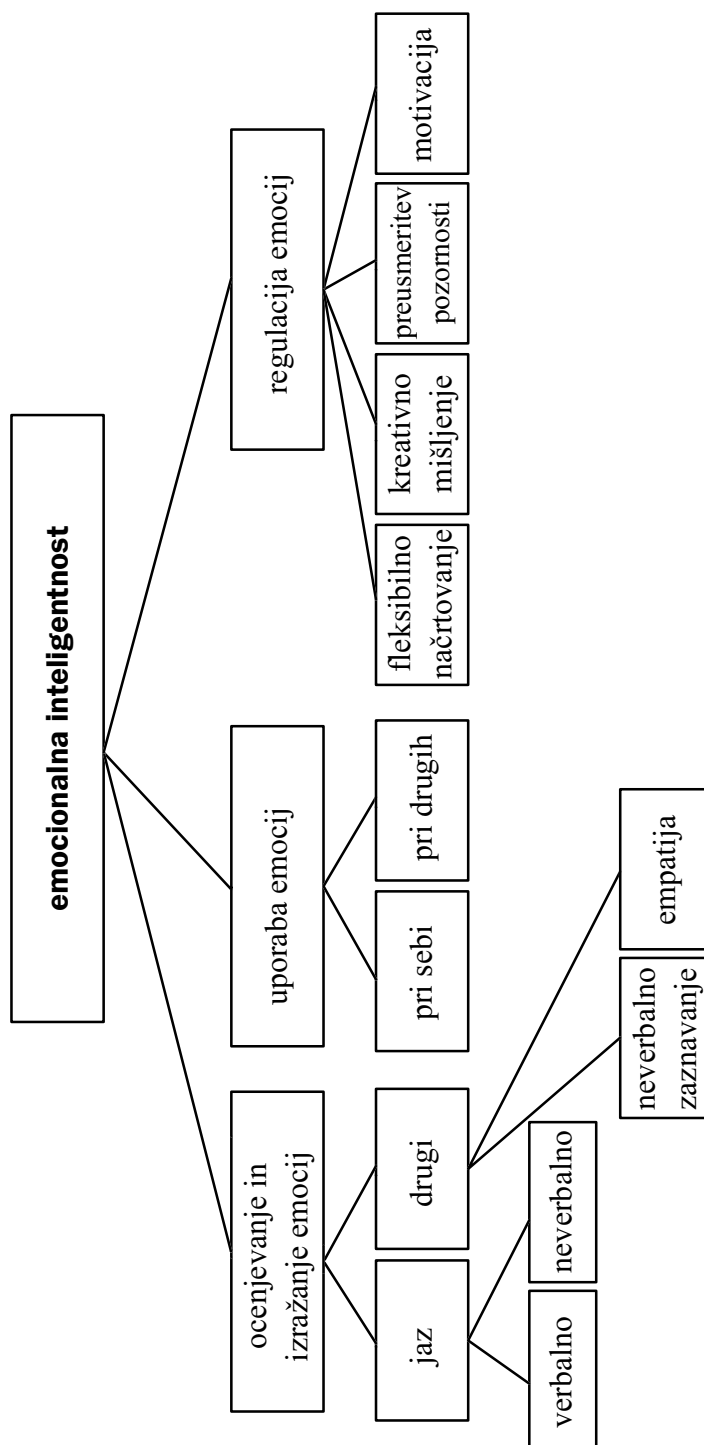
V zadnjih dvanajstih letih se je izraz emocionalna inteligentnost postopoma udomačil v psihološki literaturi. Čeprav je konstrukt, na katerega se izraz nanaša, relativno nov, lahko v literaturi zasledimo vedno več raziskav in s tem vedno več možnosti za njegovo validacijo. Glavni problem se zdi prav njegovo "nesrečno" ime, zaradi katerega je konstrukt pravzaprav postal popularen. Poleg tega da vključuje na prvi pogled diametralno nasprotni lastnosti (kognicijo in emocije), se tudi pogosteje meri s samoocenjevanjem kot pa s testi sposobnosti, kar za ostale vrste inteligentnosti ni značilno, razen deloma za socialno inteligentnost.

V zvezi s to problematiko Davies, Stankov in Roberts (1998) omenjajo dve raziskovalni tradiciji. Po eni strani naj bi imeli emocionalno sposobni posamezniki določene osebnostne lastnosti, ki niso povezane s kognitivnimi sposobnostmi, po drugi strani pa kaže emocionalna inteligentnost pomembno podobnost z drugimi vrstami sposobnosti, predvsem s socialno in kristalizirano inteligentnostjo. Podobno tudi Petrides in Furnham (2001) razlikujeta med emocionalno inteligentnostjo kot osebnostno lastnostjo in emocionalno inteligentnostjo kot sposobnostjo, čeprav poudarjata, da je inteligentnost vendarle sposobnost in ne osebnostna lastnost. Avtorja zato predlagata po njunem mnenju vsebinsko bolj primerna izraza: emocionalna samoučinkovitost (emotional self-efficacy) za emocionalno inteligentnost kot osebnostno lastnost, in kognitivno-emocionalna sposobnost (cognitive-emotional ability) za emocionalno inteligentnost kot sposobnost.

Opredelitev in modeli emocionalne inteligentnosti kot kognitivno-emocionalne sposobnosti

Mayer in Salovey (Mayer in Salovey, 1993, 1997; Salovey in Mayer, 1990) sta prva raziskovalca, ki sta opredelila emocionalno inteligentnost in jo poskušala umestiti v raziskovalni okvir »klasične« inteligentnosti. Sposobnost procesiranja informacij, povezanih z emocijami, pojmujeata kot mentalno sposobnost v konvencionalnem smislu. Emocionalno inteligentnost sta opredelila s tremi prilagoditvenimi sposobnostmi, in sicer s sposobnostjo ocenjevanja in izražanja emocij pri sebi in drugih (tako verbalnega kot neverbalnega), s sposobnostjo reguliranja emocij pri sebi in drugih ter s sposobnostjo uporabe emocij pri reševanju problemov in pri odločanju (npr. pri fleksibilnem načrtovanju, kreativnem mišljenju, nedirektivni pozornosti in motivaciji). Njun model emocionalne inteligentnosti iz leta 1990 predstavlja prvi poskus konceptualizacije tega konstrukta (slika 1).

Leta 1997 sta Mayer in Salovey objavila nekoliko preoblikovan model emocionalne inteligentnosti, ki bolj poudarja kognitivne komponente emocionalne inteligentnosti in opredeljuje emocionalno inteligentnost v smislu potenciala za intelektualno in emocionalno rast (slika 2). Model govori o štirih vrstah hierarhično razporejenih sposobnosti na področju emocij:

Slika 1: Model emocionalne inteligentnosti (Salovey in Mayer, 1990).

- 1) zaznavanju, ocenjevanju in izražanju emocij;
- 2) emocionalnem spodbujanju mišljenja;
- 3) razumevanju, analiziranju in uporabi emocionalnega znanja ter
- 4) refleksivni regulaciji emocij za spodbujanje emocionalne in intelektualne rasti.

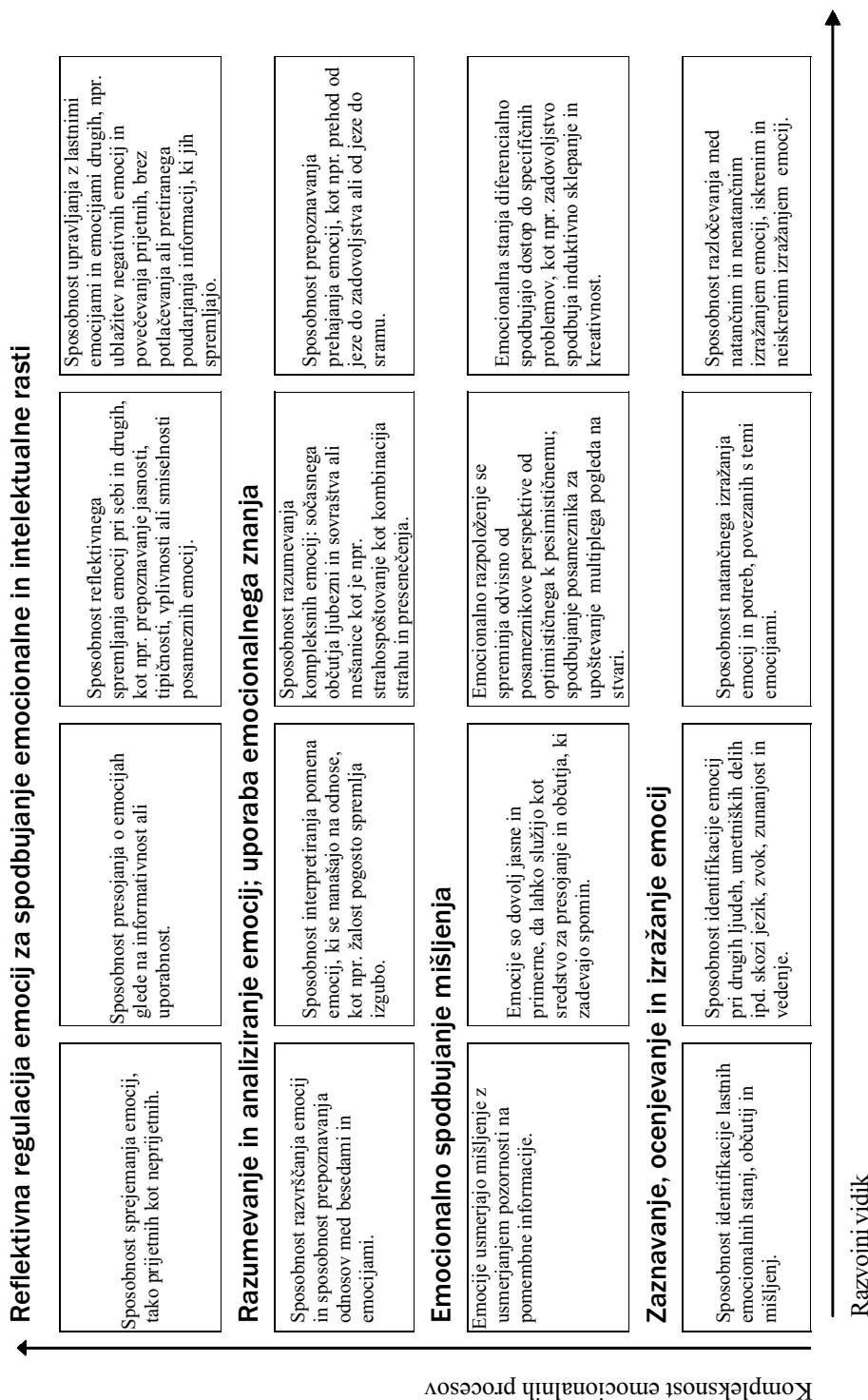
Ta štiri področja sta avtorja razdelala naprej po dveh oseh: vertikalna os predstavlja stopnjo kompleksnosti emocionalnih procesov, od bolj bazičnih do bolj kompleksnih procesov. Tako vključuje najnižja raven relativno enostavne sposobnosti zaznavanja in izražanja emocij, najvišja pa zavestne, refleksivne procese regulacije emocij. Na vsaki ravni so zajete štiri reprezentativne sposobnosti, ki so razvrščene na horizontalni osi po razvojnem načelu: tiste, ki se razvojno pojavijo prej, so na levi, sposobnosti, ki se razvojno pojavijo kasneje, pa na desni strani modela. Pri tem so razvojno zgodnejše sposobnosti relativno slabše integrirane z ostalimi sposobnostmi in jih je tudi najlažje razlikovati od sposobnosti z ostalih področij. Nasprotno pa velja za pozneje razvite sposobnosti: te so bolj integrirane z odraslo osebnostjo in zaradi tega jih je težje razločevati od drugih sposobnosti.

Najnižjo raven sposobnosti predstavljajo *zaznavanje, ocenjevanje in izražanje emocij*. Že predšolski otrok lahko prepozna emocionalne reakcije. Sčasoma se nauči opazovati in ločevati svoja občutja od občutij drugih ljudi ter prepoznavati občutja pri drugih ljudeh, na slikah itd. Ko človek razvije sposobnost opažanja in prepoznavanja občutij, lahko prepozna tudi poskuse drugih oseb, če poskušajo manipulirati s čustvi (če niso iskreni v izražanju občutij).

Drugo raven predstavljajo sposobnosti *emocionalnega spodbujanja mišljenja*. Ta raven se nanaša na sposobnost spodbujanja mišljenja z emocijami. Emocije pomagajo posamezniku bolje razumeti trenutne »zahteve« konkretne situacije, v kateri se nahaja, kar mu olajšuje načrtovanje, reševanje problemskih situacij, ter mu omogoča, da lahko stvari, osebe in dogodke opaža z različnih perspektiv. Številne empirične študije potrjujejo, da emocije vplivajo na kognicijo: kadar je oseba vesela, delujejo pozitivno na uspešnost reševanja (miselnih) nalog, ko je oseba žalostna, pa negativno (Forgas, 1995; Mayer, Gaschke, Braverman in Evans, 1992; Mayer in Hanson, 1995).

Tretja raven se nanaša na *razumevanje in analiziranje emocij* – na uporabo in razvijanje emocionalnega znanja. Emocionalno znanje začne človek pridobivati že v zgodnjem otroštvu in ga pridobiva skozi celotno življenje. Ko se otrok nauči prepoznavati in poimenovati emocije, jih kmalu lahko relativno dobro razlikuje glede na intenziteto (npr. jezo od besa, naklonjenost od ljubezni). Enako prične otrok povezovati emocije s situacijami, v katerih se pojavljajo (npr. žalost z izgubo nečesa/nekoga). Sčasoma tudi razume, da se v določenih situacijah lahko sočasno pojavita nasprotni emociji do iste osebe (npr. ljubezen in sovraštvo) ter da s kombinacijo različnih emocij dobimo nove emocije (tako je npr. upanje kombinacija vere in optimizma).

Refleksivna regulacija emocij za spodbujanje emocionalne in intelektualne rasti v tem modelu predstavlja najkompleksnejšo raven emocionalne

Kompleksnost emocionalnih procesov

Slika 2: Področja emocionalne inteligentnosti (Mayer in Salovey, 1997).

inteligentnosti. Le če se posameznik svojih občutij zaveda, se lahko o njih nekaj nauči. Če želi posameznik razmišljati o svojih občutjih, mora biti odprt za ta občutja, kar pomeni, da mora tolerirati emocionalne reakcije in biti sposoben v različnih situacijah ustrezno reagirati, tj. ohraniti »trezno glavo«. Na to raven se nanašata tudi sposobnost reflektiranja lastnih izkušenj o svojem razpoloženju (npr. »Ne razumem čisto dobro, zakaj se tako počutim.«) ter sposobnost reguliranja lastnih emocij in emocij drugih.

Testi emocionalne inteligentnosti in empirično preverjanje modela

Ena od pomembnih značilnosti pri proučevanju inteligentnosti se nanaša na način njenega merjenja, ki naj bi odražal mentalno funkcioniranje, ne pa samo bolj zaželene oziroma bolj pogoste oblike vedenja oziroma nekognitivne spretnosti (Mayer, Caruso in Salovey, 1999). Raziskave namreč kažejo, da je korelacijska povezanost med samoocenjevanjem inteligentnosti in dejanskimi sposobnostmi, torej rezultati na testih, manj kot 0,30 (Paulhus, Lysy in Yik, 1998). Podobno nizke ali še nižje korelacije ugotavljajo tudi med tema dvema načinoma merjenja na področju emocionalne inteligentnosti (npr. Ciarrochi, Deane in Anderson, 2002; Davies in dr., 1998; Mayer, Salovey in Caruso, 2002).

Mayer in sodelavci (Mayer, Salovey in Caruso, 1997) so za preverjanje svojega modela emocionalne inteligentnosti oblikovali posamezne naloge, ki so jih vključili v prvi test za merjenje emocionalne inteligentnosti: Multifactor Emotional Intelligence Scale – MEIS. Test vključuje 12 podtestov s koeficienti notranje konsistentnosti od 0,49 do 0,90, kar je manj kot se zahteva za teste inteligentnosti (Bucik, 1997). V raziskovalne namene je bil preveden tudi v slovenski jezik (Boštjančič, 2001), vendar pa koeficienti zanesljivosti kažejo še na nižjo in nesprejemljivo notranjo konsistentnost večine lestvic (od 0,28 do 0,63).

Pri oblikovanju testa za merjenje emocionalne inteligentnosti predstavlja enega izmed glavnih problemov identifikacija pravih odgovorov. Mayer in sodelavci (Mayer in dr., 1997; 1999) so izhajali iz raziskav emocij, pri katerih so kot glavni kriterij pravilnosti odgovora upoštevali skupinski konsenz. Če se je skupina npr. strinjala oziroma je bil odgovor večine udeležencev raziskave, da je nek obraz srečen, potem so avtorji to definirali kot pravih odgovor. Pri drugem načinu so pravilne odgovore določili psihologi na podlagi svojega znanja, v katerega naj bi bila vključena tako zgodovina filozofije kot zgodovina empirične psihologije v zvezi z emocionalnimi pomeni. Avtorji poročajo o zadovoljivih korelacijah med tema dvema kriterijema (od 0,61 do 0,80), vendar nekateri kritiki menijo, da uporaba skupinskega konsenza kot kriterija pravilnosti odgovora kaže bolj na test konformnosti kot pa na test za merjenje inteligentnosti (Roberts, Zeidner in Matthews, 2001). Hkrati navajajo tudi zelo nizke korelacije ($r=0,26$) med splošnima faktorjema emocionalne inteligentnosti, izračunanima po prvem in drugem načinu definiranja pravih odgovorov. Poleg omenjenih dveh načinov

vrednotenja pravilnosti odgovora je pri nekaterih nalogah možen še tretji, ciljni kriterij, pri katerem je pravilen odgovor tisti, ki odraža doživljanje npr. avtorja slike, glasbenega dela, lahko pa tudi tistega, katerega obrazni izraz ocenjujemo, kar pa se zdi še bolj subjektiven kriterij kot prejšnja dva.

Vsebinsko strukturo testa so analizirali z več analizami. Mayer in sodelavci (Mayer in dr., 1997) navajajo povprečno korelacijo med 12 podtesti MEIS-a od 0,07 do 0,68, odvisno od vzorca. Avtorji poročajo o treh faktorjih, ki so jih izločili pri eksploratorni faktorjski analizi (Mayer in dr., 1999). Pri nerotirani faktorjski soluciji so prvi faktor interpretirali kot splošni faktor emocionalne inteligentnosti, saj so z njim nasičene vse naloge testa. Drugi faktor je diskriminiral med miselno bolj zahtevnimi nalogami (npr. upravljanje emocij), in tistimi, ki so se nanašale na enostavno percepcijo emocij. S tretjim faktorjem pa sta bili nasičeni dve nalogi, ki sta se nanašali na uravnavanje emocij pri sebi in drugih. Pri rotirani različici te trifaktorske rešitve pa so avtorji prvi faktor poimenovali razumevanje emocij. Faktor se je nanašal na drugi in tretji nivo njihovega prvega modela emocionalne inteligentnosti, torej na razumevanje in asimilacijo emocij. Z drugim faktorjem so bile nasičene predvsem naloge, ki preverjajo sposobnost točne percepcije emocij, s tretjim pa dve nalogi, ki se nanašata na regulacijo emocij, torej na četrti nivo modela emocionalne inteligentnosti. Ciarrochi, Chan in Caputi (2000) pa v svoji raziskavi poročajo o dveh faktorjih, dobljenih pri faktorjski analizi testa MEIS. Prvi je faktor splošne emocionalne inteligentnosti, s katerim je bilo nasičenih vseh 12 podtestov, podobno kot pri faktorjski analizi, o kateri poročajo Mayer in sodelavci (Mayer in dr., 1999). Drugi faktor so avtorji poimenovali zaznavanje nasproti razumevanju in upravljanju z emocijami, saj faktor diferencira med nalogami identifikacije emocij in »višjimi« procesi, vključenimi v razumevanje in upravljanje z emocijami.

MEIS se je po mnenju avtorjev sicer dobro izkazal pri preverjanju njihovega modela, vendar so želeli izboljšati njegove merske karakteristike, zato so oblikovali nekaj novih nalog, predvsem za merjenje drugega nivoja modela, ki ga rezultati niso oziroma so ga le delno potrdili (Mayer in dr. 1999). Tako je nastala najnovejša oblika testa, ki so ga poimenovali MSCEIT – Mayer Salovey Caruso Emotional Intelligence Test (Mayer in dr., 2002). Test vključuje osem podtestov, po dva za vsak nivo sposobnosti. Sposobnost zaznavanja emocij merita dva podtesta. Pri prvem podtestu – Obrazi – morajo udeleženci za vsakega od štirih obrazov določiti, v kolikšni meri izraža vsako od petih občutij, pri drugem – Slike – pa morajo enako določiti izraženost posameznih čustev za vsako od osmih slik (od pokrajinskih do abstraktnih). Na nivo uporabe emocij se nanaša podtest Senzacije, pri katerem se mora udeleženec vživeti v situacijo in določeno čustvo ter ga primerjati z drugimi senzornimi kvalitetai (npr. občutek krivde s hladnim, zelenim in pekočim). Podtest Facilitacija preverja posameznikovo znanje o tem, kako posamezne emocije pomagajo pri mišljenju in sklepanju (Kakšno razpoloženje bi nam bilo najbolj v pomoč, če želimo pripraviti neko zelo zahtevno jed?). Na tretji nivo, razumevanje čustev, se nanaša podtest Zmesi, v

katerem mora posameznik izbrati pravilno kombinacijo osnovnih čustev, ki sestavljajo bolj kompleksno čustvo (npr. razočaranje je sestavljeno iz emocije pričakovanja in žalosti), in podtest Spremembe, ki meri posameznikovo znanje o emocionalnih zaporedjih, torej kako emocije prehajajo iz ene v drugo glede na moč (npr. jeza v bes). Na zadnji nivo, na posameznikovo sposobnost upravljanja s čustvi pa se nanašata podtesta Upravljanje, ki meri posameznikovo sposobnost vključevanja lastnih emocij v odločanje (npr. udeleženec mora označiti, v kolikšni meri mu bo posamezno vedenje pomagalo, da bo ohranil svoje pozitivno razpoloženje), in Odnosi, ki meri posameznikovo sposobnost vključevanja emocij v odločanje, povezano z drugimi osebami (s kakšnim vedenjem do učitelja bi npr. starši pomagali svojemu hiperaktivnemu otroku, ker učitelj nima posluha za otrokove probleme).

Avtorji testa poročajo o dobri zanesljivosti skupnega rezultata na testu oziroma emocionalnega količnika (0,93 po razpolovitveni metodi); alfa koeficienti notranje konsistentnosti posameznih podtestov pa so nižji in se gibljejo od 0,64 do 0,91 (Mayer in dr., 2002). Ker je test izšel šele pred kratkim, ni objavljenih veliko rezultatov v zvezi s preverjanjem njegove veljavnosti in s tem veljavnosti modela, na katerem temelji. Mayer in sodelavci (Mayer in dr., 2002) navajajo povprečne korelacije od 0,14 do 0,55 med 8 podtesti MSCEITa. Faktorska analiza MSCEITa podpira eno-, dvo- in štirifaktorsko solucijo, ki potrjujejo hierarhični teoretični model s splošnim količnikom emocionalne inteligentnosti, z izkustveno in strateško emocionalno inteligentnostjo ter štirimi bazičnimi sposobnostmi (Mayer in dr., 2002). Avtorjem je torej v določeni meri uspelo popraviti pomanjkljivosti MEISa, vsaj kar se tiče diferenciranja drugega in tretjega nivoja njihovega modela.

Odnos emocionalne inteligentnosti do socialne in drugih vrst inteligentnosti

Ideja, da morajo poleg splošne inteligentnosti obstajati tudi nekognitivni faktorji inteligentnosti, ki naj bi vplivali na uspeh v življenju, ni nova. Že Thorndike (1920, cit. po Kihlstrom in Cantor, 2000) in Wechsler (1943, cit. po Kihlstrom in Cantor, 2000) sta zaznala pomembnost afektivnih in konativnih sposobnosti. Na vprašanje, ali so nekognitivni faktorji sprejemljivi kot faktorji splošne inteligentnosti, sta avtorja odgovorila pritrdilno in menila, da so ne samo dopustni, pač pa celo nujni. Večinoma so te faktorje inteligentnosti proučevali v okviru socialne inteligentnosti. Thorndike je definiral socialno inteligentnost kot posameznikovo sposobnost razumevanja in ravnanja z drugimi ljudmi ter vključevanja v primerne socialne interakcije, Cantor in Kihlstrom (1987) pa kot posameznikovo znanje o socialnem svetu.

Socialna inteligentnost je imela v znanstvenih teorijah inteligentnosti precej nepomembno vlogo. Izjema je Gardnerjeva teorija o več vrstah inteligentnosti (Gardner, 1983, 1999). Avtor predvideva, da inteligentnost ni enotna kognitivna sposobnost, pač pa da obstaja sedem ali morda tudi več (10) različnih vrst inteligentnosti. Medtem ko

se večina teh vrst inteligentnosti nanaša na »kognitivne« sposobnosti (jezikovna, matematično-logična, prostorska, glasbena, kinestetična), pa sta za nas še posebej zanimivi dve vrsti personalne inteligentnosti: interpersonalna in intrapersonalna inteligentnost. Interpersonalna inteligentnost se nanaša na posameznikovo sposobnost zaznavanja drugih ljudi, na razumevanje namer, motivov in želja drugih in posledično tudi na učinkovito sodelovanje z drugimi. Intrapersonalna inteligentnost pa se nanaša na posameznikovo sposobnost dostopa do lastnega emocionalnega doživljanja. Gardner (1983) govori o učinkovitem delovnem modelu jaza, ki vključuje informacije o lastnih željah, motivih in sposobnostih in na podlagi teh informacij učinkovito usmerja posameznikovo življenje. Za razliko od interpersonalne inteligentnosti, ki ima v bistvu že dolgo zgodovino v okviru socialne inteligentnosti, pa se je zanimanje za intrapersonalno inteligentnost pojavilo šele v zadnjem času.

Iz Gardnerjevega pojmovanja intrapersonalne inteligentnosti sta pri koncipiranju emocionalne inteligentnosti izhajala tudi Salovey in Mayer (1990). Najprej sta uvrstila emocionalno inteligentnost v okvir socialne inteligentnosti (Mayer in Salovey, 1993), kasneje pa sta bolj natančno razmejila odnos med tema dvema vrstama inteligentnosti (Mayer, Salovey in Caruso, 2000). Avtorja menita, da je po eni strani emocionalna inteligentnost ožji pojem in da je bolj osredotočena, saj se nanaša predvsem na emocionalne aspekte problemov, za razliko od socialne inteligentnosti, ki se nanaša tudi na socialne in politične aspekte. Po drugi strani pa naj bi bila emocionalna inteligentnost širše opredeljena kot socialna inteligentnost, saj vključuje tudi notranje, samo posamezniku poznane emocije, ki so pomembne za njegovo osebno rast, in ne le tiste, ki so pomembne za njegovo socialno rast in prilagojenost. Vendar pa bi težko trdili, da se katera od nalog, ki sestavljajo za zdaj edina dva testa emocionalne inteligentnosti, MEIS in MSCEIT, nanaša na to širšo komponento emocionalne inteligentnosti.

Emocionalna inteligentnost ima poleg vsebinske vsaj še eno veliko podobnost s socialno inteligentnostjo, in sicer je to problem merjenja. Če pri oblikovanju nalog za emocionalno in socialno inteligentnost sledimo tradicionalnim testom inteligentnosti, ugotovimo, da so to večinoma zelo abstraktne naloge, ki imajo natančno definiran problem in dobre merske karakteristike. Pomanjkljivost teh testov pa je, da so v njih navedene naloge zelo redke v vsakdanjem življenju. Ena od pomembnih zahtev, ki sta jih postavila Ford in Tisak (1983, cit. po Takšič, 1998) pri operacionalizaciji konstrukta socialne inteligentnosti, je, da naj bi vključevala in odražala vsaj nekaj bogastva vsakdanjih situacij. V tem primeru pa pride do problema določanja pravičnega odgovora, ki je odvisen od pomena socialne situacije za posameznika in od kulturnih stereotipov določene skupine, in s tem nujno do slabših merskih karakteristik. Oblikovanih je bilo nekaj testov za merjenje socialne inteligentnosti, ki so vključevali naloge, kot so ocenitev socialnih situacij, spomin za obraze, prepoznavanje mentalnih stanj na podlagi obraznih izrazov, razumevanje medsebojne povezanosti posameznih aktov vedenja ipd., vendar rezultati raziskav niso bili spodbudni, saj so kazali na preveliko prekrivanje predvsem

z verbalno inteligentnostjo (Kihlstrom in Cantor, 2000). Cronbach je zato leta 1960 (cit. po Takšić, 1998) prišel do zaključka, da ostaja socialna inteligentnost kljub večdesetletnemu trudu nedefinirana in neizmerjena. In tudi danes situacija, predvsem glede merjenja socialne inteligentnosti, ni veliko boljša (Kihlstrom in Cantor, 2000).

Precej pogosteje kot testi se za merjenje emocionalne inteligentnosti uporabljajo najrazličnejši samoocenjevalni vprašalniki, od vprašalnikov socialne kompetentnosti in socialnih veščin, do mer socialne in moralne zrelosti, in predvsem vprašalnikov empatije. Te mere se bolj kot na kognitivno razumevanje socialnih situacij nanašajo na vedenjsko kompetentnost, zato so tudi korelacije s standardnimi merami IQ zelo nizke. Še verjetneje pa je glavni vzrok nizke povezanosti teh samoocenjevalnih vprašalnikov s testi inteligentnosti razlika v različnih metodah merjenja (Kihlstrom in Cantor, 2000). Podobno velja tudi za emocionalno inteligentnost kot vrsto socialne inteligentnosti.

Raziskav o povezanosti testov emocionalne inteligentnosti s testi in vprašalniki socialne inteligentnosti nismo zasledili. Kot smo že omenili, se tudi pri merjenju socialne inteligentnosti raziskovalci soočajo z zelo pomanjkljivim instrumentarijem in pogosto zožijo merjenje socialne inteligentnosti kar na merjenje empatije (npr. Davies in dr., 1998). Čeprav gre za samoocenjevalni pristop in po našem mnenju za merjenje osebnostne lastnosti in ne za vrsto inteligentnosti, si oglejmo nekatere rezultate. Mayer in dr. (1999) poročajo o pozitivni povezanosti med empatijo in splošno emocionalno inteligentnostjo na testu MEIS ($r=0,33$). Najvišja korelacija splošne emocionalne inteligentnosti je s podlestvico Empatično trpljenje ($r=0,35$), najnižja pa s podlestvico Dovzetnost za jok ($r=0,14$). Ciarrochi in sodelavci (Ciarrochi in dr., 2000) so pri empirični validaciji MEIS-a na populaciji študentov dobili še nekoliko višjo povezanost splošne emocionalne inteligentnosti in empatije ($r=0,43$).

Poleg medsebojnih korelacij med nalogami posameznega testa se za določeno vrsto inteligentnosti tudi predpostavlja, da zmerno korelira z drugimi vrstami inteligentnosti (Neisser in dr., 1996). Korelacija naj bi bila dovolj visoka, da bi lahko predpostavljali, da je nova sposobnost podobna ostalim vrstam inteligentnosti, vendar tudi dovolj nizka, kar bi kazalo, da gre za novo vrsto sposobnosti. Ciarrochi in sodelavci (Ciarrochi in dr., 2000) v svoji raziskavi ugotavljajo, da skupni rezultat na testu MEIS ni povezan s splošno inteligentnostjo, merjeno z Ravenovimi Standardnimi progresivnimi matricami ($r=0,05$). V priročniku MSCEITa avtorji navajajo dve raziskavi, ki ravno tako kažeta na zelo nizke oziroma nične korelacije s testi splošne inteligentnosti (Mayer in dr., 2002). Ti rezultati seveda ne potrjujejo zgornje predpostavke o zmerni povezanosti različnih vrst inteligentnosti. Glede na to, da se je socialna inteligentnost v raziskavah pogosto prekrivala z verbalno inteligentnostjo in da Mayer in Salovey, vsaj v svojih zgodnjih delih (Mayer in Salovey, 1993), opredeljujeta emocionalno inteligentnost kot del socialne inteligentnosti, bi lahko pričakovali nekoliko višje korelacije emocionalne inteligentnosti z verbalno inteligentnostjo. Mayer in sodelavci (1999) dejansko poročajo o pomembni korelaciji med verbalno inteligentnostjo in splošnim emocionalnim faktorjem na testu MEIS ($r=0,36$; $N=503$), pri čemer je z njo najmanj povezan faktor Percepcija emocij ($r=0,16$), najbolj pa faktor Razumevanje emocij ($r=0,40$).

Prediktivna veljavnost emocionalne inteligentnosti in njena povezanost z nekaterimi osebnostnimi spremenljivkami

Pogosta kritika inteligentnosti se je nanašala na nizko povezanost rezultatov, dobljenih na testih sposobnosti, z dejanskim vedenjem. Povprečna prediktivna veljavnost IQ testov predstavlja npr. le 4 % variance uspešnosti na delovnem mestu, vendar bolj ko je kriterij blizu oziroma podoben učnemu uspehu in šolski situaciji, višji je delež pojasnjene variance (Wagner, 2000). Problem je v tem, da udeleženci v testih navajajo večinoma racionalne oblike vedenja, medtem ko je v realnosti vedenje pogosto pod vplivom drugih, nekognitivnih faktorjev, ki vplivajo na uspeh v življenju. Zaradi kritike splošne inteligentnosti in obetavnega naslova Čustvena inteligenca – in zakaj je lahko pomembnejša od IQ (Goleman, 1995) se postavlja vprašanje, kakšna je prediktivna veljavnost testov emocionalne inteligentnosti glede na različne življenjske kriterije. V priročniku testa MSCEIT (Mayer in dr., 2002) je navedenih nekaj raziskav, ki naj bi potrjevale prediktivno veljavnost testa. Tako je visoko število točk na testu emocionalne inteligentnosti povezano z boljšim stilom vodenja skupine, zadovoljstvom s socialno mrežo in pričakovano pomočjo, boljšim učnim uspehom...

Raziskav glede prediktivne veljavnosti emocionalne inteligentnosti, merjene s testi sposobnosti, ni veliko. Večinoma lahko ugotovljamo le povezave testa s samoocenjevalnimi vprašalniki, ki naj bi merili subjektivno zadovoljstvo, samospoštovanje, odsotnost psihičnih motenj... Ciarroci in sodelavci (Ciarrochi in dr., 2000) npr. poročajo o pozitivni korelaciji med rezultatom na testu MEIS in samospoštovanjem ($r=0,31$). Omenili smo že pozitivno povezanost rezultatov med rezultati na testu MEIS in empatijo (Ciarrochi in dr., 2000; Mayer in dr., 1999). Pomembna pozitivna povezanost obstaja tudi med rezultatom na testu MEIS in zadovoljstvom z življenjem, in sicer tudi ob kontroliranju IQ-ja in osebnostnih lastnosti (ekstravertnosti, nevroticizma, samovrednotenja). V priročniku MSCEIT (Mayer in dr., 2002) pa avtorji navajajo več raziskav; skupni rezultat je povezan s stopnjo osebnostne rasti in zadovoljstva ($r=0,35$) ter z varnim stilom navezanosti ($r=0,28$).

Avtorji testov MEIS in MSCEIT zaključujejo, da glede na to, da splošna inteligentnost pojasnjuje 10-20 % variance pri različnih kriterijih, pomeni nadaljnjih 10%, ki naj bi jo pojasnjevala emocionalna inteligentnost, smiseln prispevek (Mayer in dr., 2002). Kljub temu pa testi emocionalne inteligentnosti ne izpolnjujejo optimističnih napovedi Golemana (1995) o vsesplošni pomembnosti emocionalne inteligentnosti za uspeh v življenju. Vsekakor se je potrebno pri prediktivni veljavnosti vprašati, ali lahko pričakujemo pomembnost emocionalne inteligentnosti za uspeh na vseh področjih življenja. Emocionalno inteligentnost kot emocionalno samoučinkovitost so v bistvu začeli proučevati predvsem pri vodstvenem kadru (Boštjančič, 2001; Goleman, 1998), kjer verjetno razne medosebne spretnosti, prepoznavanje emocij itd. močno vplivajo na uspešnost vodenja, vprašanje pa je, če to velja za vsa področja človekovega delovanja.

Zaključki

V prispevku smo si ogledali modele in pristope k merjenju emocionalne inteligentnosti, ki izhajajo iz predpostavke, da je emocionalna inteligentnost ena od vrst inteligentnosti in mora zato izpolnjevati več kriterijev. Mayer in sodelavci (Mayer in dr., 1999) menijo, da so pri emocionalni inteligentnosti bistvenega pomena tri skupine kriterijev, ki se nanašajo na njeno merjenje, na njeno strukturo in na njen razvoj.

Testa maksimalnega dosežka MEIS in MSCEIT kažeta na izpolnjevanje prvega kriterija, saj omogočata direktno merjenje sposobnosti, povezanih z emocijami. Kljub utemeljenim kritikam glede objektivnosti pri določanju pravih odgovorov in uporabe konsenzualnega načina vrednotenja, pa so verjetno vendarle smiselni napor raziskovalcev za oblikovanje testov maksimalnega dosežka in ne samoocenjevalnih vprašalnikov. Seveda to ne pomeni, da s samoocenjevalnimi vprašalniki ni mogoče meriti samopodobe na področju emocionalnih sposobnosti, podobno kot na drugih področjih inteligentnosti (Furnham, 2001; Rammstedt in Rammsayer, 2000).

Drugi pomemben kriterij se nanaša na notranjo strukturo sposobnosti, ki tvorijo emocionalno inteligentnost in njen odnos do drugih vrst inteligentnosti. Faktorske analize so pokazale, da bi lahko govorili o nekem splošnem faktorju emocionalne inteligentnosti (Ciarrochi, Chan in Caputi, 2000; Mayer in dr., 1999), manj jasna pa je struktura bolj specifičnih faktorjev. Trenutno še niso objavljeni drugi, alternativni modeli strukture emocionalne inteligentnosti, zato tudi še ni drugih testov, ki bi potrjevali ali ovrgli rezultate omenjenih dveh testov. Na splošno lahko ločimo predvsem dve vrsti sposobnosti na področju emocij: sposobnost zaznavanja emocij in sposobnost uporabe emocij za ciljne namene.

Tretji sklop kriterijev, ki naj bi jih upoštevali pri konstituiranju nove vrste inteligentnosti, se nanaša na njen razvoj. Emocionalna inteligentnost naj bi se razvijala z leti in z izkušnjami, od otroštva do odraslosti, torej podobno kot kristalizirana inteligentnost. V zvezi s tem kriterijem avtorji omenjajo raziskavo, v kateri rezultati potrjujejo, da emocionalna inteligentnost narašča s starostjo (Mayer in dr., 1999), vendar so v njej uporabili le nekatere od nalog testa MEIS in tudi starostni razpon mladostnikov je bil zelo omejen (12 do 16 let). Tako moramo tudi za ta vidk proučevanja emocionalne inteligentnosti zaključiti, da trenutno še ni zbranih dovolj rezultatov za kakršnekoli sklepe.

Vsekakor je jasno, da je proučevanje emocionalne inteligentnosti šele na začetku, kar je glede na njeno 12-letno zgodovino razumljivo. Popularnost emocionalne inteligentnosti je po našem mnenju bolj kot na izboljšanje napovedovanja uspeha v življenju in na razjasnjevanje strukture socialne inteligentnosti pozitivno vplivala na proučevanje področja emocij, ki je zaradi svoje kompleksnosti še vedno zelo slabo raziskano. Iz ugotovitev raziskav na področju emocionalne inteligentnosti bi se po našem mnenju lahko oblikovala bolj splošna teorija emocij, ki bi uspela sistematično povezati vse delne teorije in najrazličnejše vprašalnike in teste, ki jih preverjajo. To

nakazuje tudi model Mayerja in Saloveya (1997). Že obstoječe funkcionalne teorije emocij, ki sta jim za izhodišče evolucijska teorija in prilagajanje na zahteve okolja, se sicer ukvarjajo s prilagoditveno funkcijo samih emocij, vendar pa vidika obvladovanja teh emocij in njihove uporabe za boljše funkcioniranje posameznika do sedaj raziskovalci še niso sistematično proučili.

Literatura

- Bar-On, R. (1997). *Bar-On Emotional Quotient Inventory. A measure of emotional intelligence*. Toronto, ON: Multi-Health Systems.
- Bar-On, R. (2000). Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory. V R. Bar-On in J.D.A. Parker (ur.) *Handbook of emotional intelligence: Theory, development, assessment, and application at home, school and in the workplace* (str. 363-388). San Francisco: Jossey-Bass.
- Boštjančič, E. (2001). *Osebnostne značilnosti uspešnih managerjev [Personality traits of successful managers]*. Neobjavljeno magistrsko delo [Unpublished MA thesis]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.
- Bucik, V. (1997). *Osnove psihološkega testiranja [Essentials of psychological testing]*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Cantor, N. in Kihlstrom, J.F. (1987). *Personality and social intelligence*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Ciarrochi, J.V., Chan, A.Y.C. in Bajgar, J. (2001). Measuring emotional intelligence in adolescents. *Personality and Individual Differences*, 31, 1105-1119.
- Ciarrochi, J.V., Chan, A.Y.C. in Caputi, P. (2000). A critical evaluation of the emotional intelligence concept. *Personality and Individual Differences*, 28, 539-561.
- Ciarrochi, J.V., Deane, F.P. in Anderson, S. (2002). Emotional intelligence moderates the relationship between stress and mental health. *Personality and Individual Differences*, 32, 197-209.
- Davies, M., Stankov, L. in Roberts, R.D. (1998). Emotional intelligence: In search of an elusive construct. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 989-1015.
- Forgas, J.P. (1995). Mood and judgment: The affect infusion model (AIM). *Psychological Bulletin*, 117, 39-66.
- Furnham, A. (2001). Self-estimates of intelligence: culture and gender difference in self and other estimates of both general (g) and multiple intelligences. *Personality and Individual Differences*, 31, 1381-1405.
- Gardner, H. (1999). *Intelligence reframed: Multiple intelligences for the 21st century*. New York: Basic Books.
- Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The theory of multiple intelligence*. New York: Basic Books.
- Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. New York: Bantam.
- Goleman, D. (1998). *Working with emotional intelligence*. New York: Bantam.
- Kihlstrom, J.F. in Cantor, N. (2000). Social intelligence. V R.J. Sternberg (ur.), *The handbook of intelligence* (str. 359-379). New York: Cambridge University Press.
- Mayer, J.D. (1999). Emotional Intelligence: Popular or scientific psychology? *APA Monitor*,

- 30 (9), 50. Washington, DC: American Psychological Association.
- Mayer, J.D., Caruso, D. in Salovey, P. (1999). Emotional intelligence meets traditional standards for an intelligence. *Intelligence*, 27, 267-298.
- Mayer, J.D., Gaschke, Y., Braverman, D.L. in Evans, T. (1992). Mood-congruent judgment is a general effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 119-132.
- Mayer, J.D. in Hanson, E. (1995). Mood-congruent judgment over time. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 237-244.
- Mayer, J.D., in Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? V P. Salovey in D. Sluyter (ur.), *Emotional development and emotional intelligence: Implications for educators* (str. 3-31). New York: Basic Books.
- Mayer, J.D. in Salovey, P. (1993). The intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*, 17, 433-442.
- Mayer, J.D., Salovey, P. in Caruso, D.R. (1997). *Emotional IQ test* (CD-ROM). Needham, MA: Virtual Knowledge.
- Mayer, J.D., Salovey, P. in Caruso, D. (2000). Models of emotional intelligence. V R.J. Sternberg (ur.), *The handbook of intelligence* (str. 396-420). New York: Cambridge University Press.
- Mayer, J.D., Salovey, P. in Caruso, D. (2002). *Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test MSCEIT*. Toronto: Multi-Health-System.
- Neisser, U., Boodoo, G., Bouchard, T.J. Jr., Boykin, A.W., Brody, N., Ceci, S.J., Halpern, D.F., Loehlin, D.F., Perloff, R., Sternberg, R.J. in Urbina, S. (1996). Intelligence: Knows and Unknowns. *American Psychologist*, 51 (2), 77-101.
- Paulhus, D.L., Lysy, D.C., in Yik, M.S.M. (1998). Self-report measures of intelligence: Are they useful as proxy IQ tests? *Journal of Personality*, 66, 525-554.
- Petrides, K.V. in Furnham, A. (2001). Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality*, 15, 425-448.
- Rammstedt, B. in Rammsayer, T.H. (2000). Sex differences in self-estimates of different aspects of intelligence. *Personality and Individual Differences*, 29, 869-880.
- Roberts, R.D., Zeidner, M. in Matthews, G. (2001). Does emotional intelligence meet traditional standards for an intelligence? Some new data and conclusions. *Emotion*, 1, 196-231.
- Salovey, P. in Mayer, J.D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*, 9, 185-211.
- Takšić, V. (1998). *Validacija konstrukta emocionalne inteligencije [Validation of emotional intelligence construct]*. Neobjavljena doktorska disertacija [Unpublished PhD dissertation]. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
- Wagner, R. (2000). Practical intelligence. V R.J. Sternberg (ur.), *The handbook of intelligence* (str. 396-420). New York: Cambridge University Press.

Prispelo/Received: 11.09.2002

Sprejeto/Accepted: 18.02.2003